

TÜRKİYE'DE İŞSİZLİK

Türk-İş Dergisi, Şubat 1997

Yıldırım Koç
Genel Başkan Danışmanı

Türkiye'de işsizlik son yıllarda hızla artmaktadır. Bunda en önemli etmen, kırsal bölgelerde yaşanan geciktirilmiş mülksüzleşme ve kentlere göçtür.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde yaşanan ekonomik büyüme, kırsal kesimde küçük üreticiliğin korunması ve hatta geliştirilmesini olanaklı kılabilecek kaynakları sağladı. Siyasal iktidarlar, kendileri açısından bir oy deposu olarak gördükleri kırsal kesim nüfusuna, bu olanaklardan yararlanarak önemli destekler verdi. Diğer taraftan, özellikle Çin, Vietnam, Laos, Kamboçya gibi ülkelerde yaşanan siyasal gelişmelerden sonra, uluslararası sermayenin genel politikası, gelişmekte olan ülkelerde küçük üreticiliğin teşvik edilmesi ve desteklenmesi oldu. Bu anlayışın bir sonucu olarak, bir taraftan bazı ülkelerde "beyaz devrim" adıyla tarım ve toprak reformları uygulandı, diğer taraftan küçük üreticilik çeşitli sübvansiyonlarla ayakta tutuldu ve hatta geliştirildi.

Ancak, ekonomik bunalım, gelişmekte olan ülkelerde ucuz işgücü gerektiren yeni uluslararası işbölümü ve Sovyet sisteminin çöküşü sonrasında, kırsal kesimde küçük üreticiliğe verilen bu destek hem çok yüksek maliyetli ve hem de siyasal açıdan gereksiz konuma düştü. Buna bağlı olarak, genel olarak gelişmekte olan ülkelerde, özel olarak da Türkiye'de kırsal kesimde bir mülksüzleşme süreci hızlanarak sürdürüldü.

24 Ocak istikrar programı sonrasında tarıma verilen destek önemli ölçüde azaltıldı. IMF yetkilileri de, ülkemizdeki bazı yöneticiler de, tarımın gayri safi yurtiçi hasıladaki payının yüzde 15 dolaylarında kalmasına karşın, kırsal kesim nüfusunun yüzde 45'ler düzeyinde olmasının sakıncalarından ve kırsal kesim nüfusunun toplam nüfus içindeki oranının yüzde 15'lere indirilmesi gereğinden söz etmeye başladılar. Gerçekten de, 1980 nüfus sayısı sonuçlarına göre, nüfusun yüzde 56,1'i buca ve köylerde oturuyordu. Bu oran 1990 nüfus sayımı sonuçlarında yüzde 41'e indi. 20.000 nüfusu kır-kent ayrımında eşik olarak alınırsa, hanehalkı işgücü anketi sonuçlarına göre, 1996 yılı Nisan ayında faal işgücünün yüzde 55'i hala kırsal kesimdeydi.

Türkiye'de son yıllarda kırsal bölgelerden kentsel bölgelere doğru hızlı bir göç ve buna koşut bir mülksüzleşme süreci yaşanmaktadır.

Kırsal kesimde hakim olan durum, küçük toprak mülkiyeti ve küçük ölçekli hayvancılıktır. Kırsal bölgelerden kentlere göçenler, topraklarından ve geçim sağlayıcı hayvancılıktan kopmakta ve mülksüzleşmektedir. Bu süreç henüz DİE verilerine yansıtılmamıştır. Mülksüzleşen kırsal kesim üreticilerinin kentlerde formal sektörde istihdamı çok zordur. Genel eğilim, kayıt-dışı sektörde istikrarsız işlerde çalışmaktır. Bunların önemli bir bölümü de ücretli çalışmadır. Kentsel bölgelerde (tarım-dışı sektörde) kadının işgücüne katılım oranında da bir düşme görülmektedir. Örneğin, 1996 Nisan hanehalkı işgücü anketi sonuçlarına göre, kadınların işgücüne katılma oranı kentsel bölgelerde yüzde 14,6 iken, kırsal bölgelerde yüzde 48,6'dır. Kentlere göçen köylü kadınlar formal sektörde değil, kayıt-dışı ilişkiler içinde enformal sektörde çalışma eğilimindedir. Bu alandaki ücretli çalışma ise DİE verilerinde kayıtlarda gözükmemekte, son derece dinamik işgücü yapısı, DİE verilerine yansımamaktadır.

Günümüzde kırsal kesimden kentlere doğru hızlı bir göç ve kırsal kesim üreticilerinin geciktirilmiş mülksüzleşmesinde son derece hızlandırılmış bir süreç yaşanmaktadır. Bu süreç önümüzdeki yıllarda daha da hızlanacaktır. Bu süreci yaratan çeşitli etmenler vardır:

Tarım ve hayvancılığa verilen destek sistemli bir biçimde azaltılmaktadır. Subvansiyonlar ve destek fiyat uygulamaları, tarımda küçük üreticiliği çekici olmaktan çıkarmıştır. SEK, EBK ve Yem Fabrikaları gibi hayvancılığa büyük destek veren kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi, hayvancılığı çökertmiştir. Çeşitli tarım ürünleri ve et ithalatında sağlanan kolaylıklar da küçük üreticiliğe dayalı tarımın ve hayvancılığın çökertilmesinde etkili olmuştur. PKK'nın terör eylemleri ve hükümetlerin karşı stratejisi de çok sayıda köyün boşalmasına veya boşaltılmasına ve 2-3 milyon dolayında olduğu tahmin edilen bir nüfusun geleneksel ekonomik faaliyetlerinden tamamiyle koparak mülksüzleşmelerine, kentlere göçlerine ve ucuz işgücü kaynağı olarak işsizler ordusu saflarını daha da büyütmesine yol açmıştır¹. Bu gelişmeler, DİE ve DPT verilerine yansımamıştır. Bu göçler, "yeni kent yoksulları" olarak isimlendirilen büyük bir kitle yaratmıştır.

Ekonomik nedenlerle ve PKK'nın terör eylemlerine doğrudan veya dolaylı olarak bağlı göçün özellikle Diyarbakır, Adana, Mersin, İstanbul ve İzmir gibi göç alan merkezlerde işsizlikte yol açtığı patlama kolaylıkla gözlenebilirken, DİE ve DPT verilerinde işsizlikte bir azalmadan söz edilebilmektedir.

DİE'nin hanehalkı işgücü anketi sonuçlarına göre, Türkiye'deki açık işsizlerin sayısı 1994 yılı Nisan ayında 1,9 milyon iken, 1996 yılı Nisan ayında 1,4 milyona **gerilemiştir**. Kentlerdeki işsizlik ise 1994 yılı Nisan ayında 1,3 milyon düzeyindeyken, 1996 yılı Nisan ayında 952 bin düzeyindedir. DPT de, 1994 yılında yüzde 8,1 olan işsizlik oranının 1996 yılı Nisan ayında yüzde 6,3'e gerilediğini ileri sürmektedir². Türkiye gerçeğiyle ve son yıllarda hızlanan işgücü dinamikleriyle bir parça ilgili bir kişinin bu iddiaları ciddiye alması mümkün değildir. İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun yayınladığı veriler de Türkiye'deki işsizlik düzeyini göstermemektedir³

Diğer taraftan, Türkiye'de sermaye birikiminde ulaşılan düzey, kentsel bölgelerde küçük esnaf ve sanatkarın bir bölümünün tasfiyesini getirmektedir. Özellikle büyük sermayenin perakende ticarete doğrudan girmesi, kredi kartı kullanımının yaygınlaşarak bir ölçüde veresiye defterinin yerini alması ve hipermarketlerin hızla yayılması, bakkalların sayısında hızla bir azalmaya yol açmıştır.

Avrupa Birliği ile girilen gümrük birliği de bazı işletmelerin kapanmasına, bazılarında da istihdamın daraltılmasına neden olmuştur.

Bu gelişmelerin hiçbirini de DİE veya DPT verilerinden izlemek olanaklı değildir.

5 Nisan istikrar programı sonrasında işten çıkarmalarda da bir artış gözlenmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre, 1992 yılında 992 bin, 1993 yılında 929 bin, 1994 yılında 1 milyon 192 bin ve 1995 yılında da 820 bin kişi işten ayrılmıştır⁴. Ancak son yıllarda işten ayrılmalar özellikle kayıt-dışı sektörde yaşanmakta ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine yansımamaktadır.

¹ Bir yabancı kaynak, Türk resmi kaynaklarının açıklamalarına göre 1994 yılı sonuna kadar güneydoğu Anadolu'da 2664 köyün ve mezranın boşaldığını veya boşaltıldığını ileri sürmektedir (Karlsen, G.M. (ed.), **Human Rights Report, Conflict Dynamics and Human Rights Problems**, Norwegian Institute of Human Rights, Oslo, 1996, s.64.). **Cumhuriyet** Gazetesi'nin 23.2.1997 Şubat tarihli sayısında ise, olağanüstü hal bölge valisi Necati Bilican'ın 900 köy ve 1600 mezranın boşaldığını veya boşaltıldığını söylediği belirtilmektedir.

² DPT, **1997 Yılı Programı**, s.36.

³ İş ve İşçi Bulma Kurumu, **1995 İstatistik Yıllığı**, Yay.No.292, Ankara, 1996.

⁴ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **Çalışma Hayatı İstatistikleri - Temmuz 1996**, Yay.No.20, Ankara, 1996, s.121.